

Morda Maribora jutri ni – že včeraj smo pozabili na tistega danes

Boris Vezjak

Sredi letošnjega julija se je Maribor znašel na seznamu evropskih mest in pokrajin, ki nasprotujejo prostotrgovinskim in investicijskim sporazumom: postal je svobodno območje, so dejali, v katerem ne veljajo TTIP, CETA in TISA. Razen redkih verjetno večina ne ve, da je takšen simboličen korak, ki so ga nato podprli mestni svetniki, sicer res brez prave realne teže, a je prav kot takšen, čisto neznamen, morda uspešna gesta tistih, ki mislijo o prihodnosti, ker želijo v njej živeti – v tem primeru sveta, Evrope, ne zgolj Slovenije. Seveda govorimo o izjemah, vrednih pozornosti. Takih, ki mislijo naprej, o naši skupni prihodnosti, kronično primanjkuje. Predlagatelj pobude, Iniciativa mestni zbor (IMZ), morda eden tistih protagonistov v mestu, pri katerem samoumevnosti letargije in resignacije, tako značilnih za mesto ob Dravi in tudi splošno dekadentno stanje duha, ne priznavajo, je v tem primeru s svojo pojavitvijo že skoraj simptom nakazane odsotnosti naše skrbi, včasih morda celo patološke ujetosti v lastno brezskrbnost. Ena tistih, ki se zaveda, da se zavedati prihodnosti ni odvečna floskula, je prej realistična prisila in brezizhodna nujnost, kjer ne mislimo le na to, kako bi uspeli bolj ali manj dostojno preživeti.

Če kaj, bi Maribor moral postati svobodno območje česarkoli. Tako rekoč “na sebi”. Ne zdi se mi, da bi v tem ponujali kakšno suhoparno vizijo, takšen emancipatoričen korak je skorajda nujna. In četudi veliko sogovorcev ponavlja, da mesto v ničemer ni nič posebnega, da ne obstaja nobena njegova duhovna specifičnost ali psihosocialno stanje, ki bi ga delalo za drugačnega, hkrati pa karajoče ocenjuje, da je takšen diskurz bolj metafizična utvara nezadovoljnežev, ki imajo težavo s sabo, da je treba, po leninovsko zgolj “delati in delati in delati”, vsakodnevna empirija tezo o enakosti z drugimi vendarle postavlja na laž. Maribor je iz tira. Na najbolj splošni ravni mu od vekomaj primanjkuje ravno tega: zavedanja o lastnih svobodi, neujetosti, enakopravnosti in potencialih, ki jih ima na voljo. Nič manj kot drugi. Ne gre le za to, da bi svoje samodojemanje, ujeta v občutke odrinjenosti, inferiornosti in drugorazrednosti, ki intrinzično zaznamujejo vse, kar se navezuje na razpravo o njegovem bistvu, prebivalci mesta presegle in razvili v nekaj, kar obljublja in prinaša emancipacijo. Takšen korak se zdi logičen in neizbežen, njegova pot pa lahko vodi le skozi prepoznanje.

Zgoraj zapisano je lahko le osamljeno in napačno mnenje spodaj podpisanega urednika. Tudi zato v Dialogih poskušamo odpirati in negovati prostore mariborske refleksije – sploh ob dejstvu, da smo skoraj edina kulturološka in družbenokritična revija v mestu. Ko smo v preteklem letu ob svoji 50. obletnici izhajanja in obstoja objavili “jubilejno” številko o Mariboru in njegovih dosežkih v zadnjega pol stoletja, so nekateri glasovi ob tem pogrešali tudi več razmisleka za prihodnje. Češ: lepo, da se rekapituliramo, kaj je mesto in kaj je doseglo, česa pogrešamo, toda obrnimo vendar pogled naprej. Razumljivo, da smo želeli s temo predstaviti predvsem kulturne, umetniške, gospodarske in druge značilnosti, morda dosežke, spregovoriti o tem, kaj se je v mestu in iz mesta naredilo v preteklosti. Kaj je iz njega nastalo in kje je danes. 47 sodelujočih je na 300 straneh sicer na kar nekaj točkah, tudi zato, ker se bili po tem povprašani, spregovorilo o prednostih in obetih, kakršne Maribor v svojem življenju ponuja. Popolna revaluacija povedanega še ni bila narejena; pravzaprav se je zataknilo že pri recepciji.

Čeprav očitek o tem, da se nismo dotaknili prihodnosti, torej ni popolnoma na mestu, z vidika namena jubilejne številke je celo deplasiran, pa smo ga vzeli zares in dobesedno. Tematski blok na naslednjih straneh Dialogov je v vsebinskem smislu zato posledica tovrstnih parti-kularnih sugestij in želje po pretresu vizij, razvojnih zmožnosti in pogledov na mesto, kakršnega si večina med nami želi. Ali morda artikulacije takih želja, pogledov in perspektiv. Medijska recepcija lanske številke s skoraj petdeset sodelujočimi je sicer pokazala, da navzlic izjemno redkim tovrstnim priložnostim preišljanja o mestu in njegovi vlogi, kolektivna refleksija uredništev javnih medijev posebej ne pritegne. Mišljenje je redka dobrina, mišljenje mesta še bolj, vendar sta dva priložnostna zapisa v Večeru in povabilo iz radijskega programa ARS kot edini dokaz zanimanja v enem letu, celo brez sleherne novinarske poizvedbe, verjetno že po sebi indic tega, da si fokusiranega razmisleka o sedanosti in prihodnosti mesta kaj posebej ne ženemo ne k srcu in tudi ne h glavi. Vsaj kar se lokalnih medijev tiče ne. Razprave, mišljenje in vizija, kakor koli lahko komu zadnji pojem zazveni sumljivo, se dogajajo v deintelektualiziranem družbenem in kulturnem prostoru in takšno okoliščino je treba všteti v skupno oceno tega, kaj Maribor namerava početi s samim sabo, danes ali v prihodnje. Če o tem ne želijo razmišljati posamezni segmenti v njem, bodisi intelektualci, kulturniki z ene strani, mediji ali politika z druge, končno kritična javnost in univerzitetniki, potem si zaradi lastne brezvoljnosti pač ne znamo več pomagati. In drugi nam ne bodo.

Urbana in mentalna sociologija segata na več področij družboslovnih in humanističnih raziskav. Ob sociologiji gotovo na področje filozofije, antropologije, urbanističnih in kulturnih ved, geografije, načrtovanja in razvoja, regionalne ekonomije, ekologije, politike in zgodovine. George Simmel, eden utemeljiteljev urbane sociologije, je poskušal določiti, kaj konstituira našo prestavo o metropoli in njegov premislek z začetkov globalne urbanizacije še danes nakažuje antinomičen značaj možnih pristopov. Verjetno so tudi današnje dileme okoli pogleda na razvoj mesta posledica številnih elementov, s katerimi operiramo v svoji predstavi, ko se pogovarjamo o prihodnosti nekega mesta, tudi Maribora. Po eni strani je mesto materialnost tega, kar mu lahko pripišemo v obliki fizične infrastrukture: stavbe, trg, hiše, ceste, zidovi, dvorišča, luči. Po drugi je neko mesto vse tisto, kar ga dela za "kulturnega", kar je rezultat domišljije in idej, uporabe simbolov, umetnosti, ustvarjenih besedil in literarnih del, kulturnih dogodkov, skratka v sferi čutil, misli, vere in estetike. Po tretji tvori mesto njegova politična podstat, lokalna politika in učinki dela oblasti, javna politika in njena skrb za blagostanje, vzgojni in izobraževalni sistem. Četrta dimenzija je perspektiva socialnega: družbeno stanje, socialna in etnična podoba meščanov in razlike v življenju ljudi, družbena gibanja in protesti. Peta dimenzija je gospodarska in zadeva gospodarstvo v smislu delitve dela, proizvodnje in obsega dela, potrošnje in trgovine. Z vsemi elementi so se doslej ukvarjale različne družbene vede in discipline, na začetku stojijo že klasični misleci, kot so Marx, Tocqueville, Durkheim, Simmel in Weber.

Pomembno je zavedanje, da se s tem okoli vprašanja razvoja mest stekajo različne silnice in da je treba obravnavo v odnosu do kulture, umetnosti, gospodarskega ali tehnološkega razvoja in politične vloge ali dominacije obravnavati na vključujoč način, ne da bi dajali prednost zgolj nekaterim elementom analize. Mesto je, skratka, obsežen kompleks okoliščin, je sklop socialnih, gospodarskih, političnih in kulturnih razmer, v katerih živi, v njegovo mišljenje je treba vpotegniti oblike individualnega in kolektivnega obnašanja, "objektivnih" gospodarskih silnic in "subjektivnih" paradigem kulturnega ustvarjanja in domišljije.

Lanski kolektivni pogled na stanje Maribora je med drugim nakazal otipljivo nezadovoljstvo nad mariborsko univerzo in delovanjem njenih članov. Za tiste, ki opozarjamo na opešano kritično intelektualno javnost že desetletja, sicer res nič novega – v bistvu povsem pričakovano. Dejstvo je, da od ustanovitve univerzi nikakor ni uspelo razviti tega, čemur sam pravim intelektualna kultura, in da se ironično to pozna predvsem v kritičnih trenutkih, ko bi ta morala obsoditi svojo lastno odsotnost v imenu lastne dobrobiti. Lep dokaz, verjetno že kar simptom, je moralni bankrot univerze. Zanja ne moremo kar na splošno reči, da pada iz afere v afero: kar je bolj ključno in dramatično ob tem, je spoznanje, da vrhuška intelektualcev svojega lastnega stanja ne dojema kot takšnega, da je popolnoma neobčutljiva na to, kar počne narobe. Nekaj podobnega se dogaja z lokalno politiko, njeno mlakužnostjo, egotripaštvom in narcisizmom majhnih razlik, brez slehernega preboja in misli na skupno dobro. In seveda tragično podobo povstajniškega dogajanja po letu 2013, ki je prineslo večno nietzschejansko vračanje istega, spoznanje o nenapredovanju spoznanja, degradaciji pričakovanega napredka, čisto politično regresijo in pijani skupinski triumf tistih, ki bi morali biti "gotovi", in tistih, ki so "gotove" na protestih licitirali. In tako kot po njihovi izbiri naša razprava ni dosegla novinarjev, po lastni krivdi ni niti odločevalcev v mestu, tj. politikov.

Nedvomno so družbene spremembe po dveh desetletjih od prehoda v tržno gospodarstvo in demokracijo po meri zahoda zadele tudi Maribor. Čeprav jih nismo dovolj premislili, so one nas: ena od posledic je verjetno, da jih ni spremljala sprememba v načrtovanju in upravljanju mesta, strateškem načrtovanju in novih metodologijah, ki bi temeljile na preverljivih primerjalnih prednostih mesta in njihovem izkoriščanju. Težava zadeva vsa slovenska mesta po vrsti. Strateško načrtovanje in tehtna razprava o razvoju nekega mesta ne more temeljiti zgolj na gospodarskem razvoju, temveč mora v podobni meri upoštevati socialne, kulturne in ekološke aspekte, geostrateške in prostorske značilnosti kraja, kulturno in zgodovinsko identiteto.

Če bi takšen razvojni načrt obstajal in ne bi bil podvržen očitkom o svoji nerealnosti, če bi torej bil pravilno umerjena mešanica vizionarskega in realističnega, bi še zmerom moral vsebovati komponento negativnih družbenih sprememb in njenih zahtev. Predvsem škodljivosti imperativa individualnega interesa, ki zmaguje nad družbenim, ali kratkoročnih prioritet, ki vedno znova izrinjajo dolgoročne cilje. V grobem bi lahko dejali, da se razvojna vprašanja mesta ustavljajo v dveh različnih momentih delovnega procesa. Začetni zadeva, kot rečeno, kritično in javno refleksijo, pogoje možnosti opredeljevanja do družbene realnosti: po eni plati ni dovolj inštitucij, ni podpore, ni, največja žalost, izražene potrebe po tem. Po drugi se tam, kjer se pojavi, dogaja razparcelizacija idej, systemske prepreke in odsotnost sinergij poskrbijo za zastoj v realizaciji. Posledica je najbrž, da razvojna vprašanja niso pravilno ali dovolj dobro zastavljena. Morda sploh ne. Vrednost sicer odličnih rešitev in idej zato ne more biti preizkušena. In tudi takrat, ko so, ko nastanejo celo v formatu programa ali projekta, jih doleti usoda mrtve črke na papirju – kot v primeru lokalnega mariborskega programa za kulturo. Kombinacija intelektualne volje, sposobnosti in politične indolence na koncu proizvedeta omrtvičenje in smrtonosno apatijo. Zato, rečeno dovolj slikovito, velja: Maribora jutri ni – že včeraj smo pozabili na tistega danes. Nekateri avtorji, ki sledijo v nadaljevanju, k sreči ne delijo tako zelo pesimistične ocene. Podobno ne želijo pristajati na stokanje in se raje opirajo na svežo politično klimo – na ideje o državljanski participaciji, neposrednem odločanju občank in občanov, združenem podjetništvu in potrebi samooskrbe, razvijanju modelov trajnostnega pogleda na družbo in človekovo življenje. Videli bomo, kako uspešni in prebojni so lahko ti poskusi in ali bodo zmogli ovreči stare mentalitetne paradigme.

Še uredniška notica za konec: ob iskanju sogovornic in sogovorcev smo želeli dati bistveno več besede gospodarstvenikom, a se nam niso odzvali. Razen tega se diskusije o prihodnosti mesta pod aktualnim županom skoraj vedno odpirajo ob razpravi o tujih investitorjih in novem, svežem kapitalu. Z njimi smo želeli uravnotežiti večkrat navzoč pomislek, da o mestu preveč besedičijo kulturniki, umetniki, vselej izžvižgani intelektualci – ne zaradi njega samega, bolj zaradi priložnosti, da se od njih, gospodarstvenikov, česa naučimo. Toda začetni stereotip o mlatenju prazne slame teh drugih se je potrdil z morda še enim stereotipom o tem, da podjetniki pač ne mislijo, oni zgolj producirajo. Vendar smo delno uspeli, nekaj reprezentativnih misli smo le nabrali, zato so se pred nami zvrstili kritični pogledi in ideje različnih profilov: direktorja javnega zavoda, kulturnega producenta, socialne podjetnice, antropologa, sociologa, ekonomista, arhitekta, aktivistov, civilnodružbenikov in drugih sorodnih profilov. Kot vsakič bo kdo ugotavljal, da smo koga izbrali premalo ali koga preveč. In tako, kot je odgovornost za izbire uredniška, na drugi strani odgovor na dilemo, v kakšnem Mariboru bomo jutri živeli, dolgujemo predvsem samim sebi.